

УДК 346.61:342.6:339.543.4

РОЗМЕЖУВАННЯ ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВИХ ТА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ АСПЕКТІВ МИТНО-ТАРИФНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

DELIMITATION OF COMMERCIAL AND ADMINISTRATIVE LAW ASPECTS IN CUSTOMS TARIFF REGULATION

Феделеш Е.М.,

*аспірант кафедри господарського права
юридичного факультету*

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Стаття присвячена дослідженню понять «митно-тарифне регулювання», «митне регулювання» та «тарифне регулювання». Проаналізовано зміст та підходи до визначення кожного з вищевказаних понять. Автор акцентує увагу на наявності господарсько-правового аспекту у митно-тарифному регулюванні.

Ключові слова: митно-тарифне регулювання, митне регулювання, тарифне регулювання.

Статья посвящена исследованию понятий «таможенно-тарифное регулирование», «таможенное регулирование» и «тарифное регулирование». Проанализировано содержание и подходы к определению каждого из вышеуказанных понятий. Автор акцентирует внимание на наличии хозяйственно-правового аспекта в таможенно-тарифном регулировании.

Ключевые слова: таможенно-тарифное регулирование, таможенное регулирование, тарифное регулирование.

The article deals with the concepts of „customs tariff regulation”, „customs regulations” and „tariff regulation”. The article gives a review of the contents and approaches to the understanding of the definition of above-mentioned concepts. The author focuses on the existence of commercial law aspects in customs tariff regulation.

Key words: customs tariff regulation, customs regulation, tariff regulation.

Постановка проблеми. Митно-тарифне регулювання зовнішньоекономічної діяльності пов'язується зі сферою адміністративного права у зв'язку з тим, що в основі зазначеного виду регулювання лежить організаційно-управлінська діяльність митних органів. Однак господарсько-правовий аспект відіграє важливу роль у розумінні поняття митно-тарифного регулювання, а отже, дає підстави говорити про наявність «митного» та «тарифного» регулювання як рівнозначних складових. Це дає можливість говорити про поняття «тарифне регулювання» як власне господарсько-правову категорію. Поняття «тарифне регулюван-

ня» дотепер не отримало достатньої наукової розробки та потребує ґрунтовного дослідження.

Стан дослідження. Питання митно-тарифного регулювання досліджували переважно вчені-економісти, а саме: І.Г. Бережняк, В.В. Ващенко, А.Д. Войцешук, В.І. Глухова, О.П. Гребельник, М.О. Губа, П.В. Дзюбенко, А.А. Дубініна, Ю.М. Дьомкін, О.Б. Єгоров, В.В. Заяц, О.Ф. Івашина, Т.Д. Ліпихіна, Т.М. Мельник, В.П. Науменко, К.І. Новікова, П.В. Пашко, Л.М. Пісьмаченко, А.П. Рум'янцев та багато інших. Серед учених-юристів дослідженням митно-тарифного регулювання займались

Ю.В. Любива, А.В. Мазур, Д.В. Приймаченко, С.С. Терещенко та В.В. Ченцов. Разом з тим, у вітчизняній господарсько-правовій науці не приділялася спеціальна увага розмежуванню господарсько-правових та адміністративно-правових аспектів митно-тарифного регулювання, що і становить завдання цієї статті.

Виклад основного матеріалу. Розмежування адміністративно-правового та господарсько-правового регулювання у сфері зовнішньоекономічної діяльності вимагає встановлення співвідношення понять «тарифне регулювання», «митне регулювання» та «митно-тарифне регулювання».

Логічним вбачається розпочати дослідження з поняття митно-тарифного регулювання. На нашу думку, митно-тарифне регулювання – це сукупність митно-тарифних заходів, що використовуються як національний торговельно-економічний інструмент державного регулювання зовнішньої торгівлі. Такий вид регулювання вважається економічним, оскільки як основний інструментарій використовується імпортерний та експортерний митний тариф, який виконує як регулюючі, так і фіскальні функції. У деяких випадках вводяться податки або збори, які мають зміст, еквівалентний митному тарифу. Основний напрямок цього виду державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності визначається як митно-тарифна політика кожної держави. Однак, окрім наведеної точки зору, існують також інші підходи.

Зокрема, А.П. Румянцев визначає митно-тарифне регулювання як відносини, що виникають між державою та суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності з приводу умов перетинання національного кордону товарами, капіталами, послугами, робочою силою. На думку вченого, під митно-тарифним регулюванням також слід розуміти погодження регулювання питань, пов'язаних із встановленням митних податків, митних зборів, а також процедурами митного контролю, організацією діяльності органів митного контролю. Автор вказує на подвійну природу розуміння митно-тарифного регулювання, адже відносини, що виникають під час переміщення товарів через кордон, є складними та складаються з багатьох етапів, а отже, в поняття «митно-тарифне регулювання» варто вкладати всі процедури, що виникають у процесі перетинання товарами кордону [1, с. 111].

Російський вчений І.В. Тимошенко під митно-тарифним регулюванням зовнішньоекономічної діяльності розуміє сферу діяльності державних органів, що здійснюють митну політику країни, і регулювання суспільних відносин, пов'язаних з порядком переміщення товарів та транспортних засобів через митний кордон, стягненням митних платежів і проведенням митного контр-

ою. Вчений визначає цю категорію як сукупність організаційних, економічних (тарифних) та адміністративних (нетарифних) засобів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності [2, с. 25–26]. Отже, вчений пропонує розглядати митно-тарифне регулювання як синонім митного регулювання та ототожнює його з митною справою.

Із вказаною думкою важко погодитись через низку факторів. Перш за все, митно-тарифне регулювання спрямоване на регуляцію зовнішньоекономічної діяльності, що, згідно з положеннями Господарського кодексу України, є діяльністю суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямованою на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність, яка в процесі її здійснення потребує перетинання митного кордону України. По-друге, діяльність державних органів у сфері митної політики спрямована на здійснення повноважень відповідно до компетенції, що не мають цінової вартості у розумінні ГК України. Окрім цього, митне регулювання належить до сфери адміністративного права, а митно-тарифне включає також і економічний аспект, що унеможливує ототожнення поняття митно-тарифного регулювання та митного регулювання.

У зв'язку з цим слід акцентувати увагу на позиції О.П. Гребельника, який вказує, що у низці публікацій митні й тарифні відносини ототожнюються, при цьому зазначається, що підґрунтям їх використання є митні тарифи. Якщо можна погодитись з тим, що основою функціонування тарифних відносин є застосування митного тарифу як одного з регуляторів міжнародних економічних зв'язків, то природа функціонування митних відносин зовсім інша. Тому вчений вважає, що митно-тарифні відносини мають вивчатись і досліджуватись як цілісна система і розглядатись одночасно у кількох площинах, а саме як митні відносини і тарифні відносини [3, с. 12].

Ми погоджуємося із вказаною тезою щодо комплексності та цілісності поняття митно-тарифного регулювання та зазначаємо, що митно-тарифне регулювання є збірним поняттям, яке охоплює як митні процедури, що є основою митного регулювання, так і митні тарифи, що є основою тарифного регулювання. Враховуючи вищезазначене, пропонується перейти до дослідження кожного зі структурних елементів окремо.

Черговим поняттям, що буде розглядатись, є митне регулювання. Митне регулювання згідно із Законом України «Про зовнішньоекономічну діяльність» – це регулювання питань, пов'язаних зі встановленням мит та інших податків, що справляються при переміщенні товарів через митний

кордон України, процедурами митного контролю, організацією діяльності органів митного контролю України [4]. Виходячи з положень законодавства, суть митного регулювання відображає організаційно-управлінську функцію державних органів у сфері митної справи. Суб'єктний склад відносин у сфері митного регулювання складається із суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, з одного боку, та органів доходів та зборів, з іншого боку, на які безпосередньо покладено функцію здійснення митного регулювання [5].

Можна зробити висновок, що митне регулювання – це своєрідна функція держави, що набула певних ключових характеристик на базі принципів митної справи, а саме: виключність повноважень органів доходів і зборів України щодо здійснення державної митної справи, єдиного порядку переміщення товарів, транспортних засобів через митний кордон України, визнання рівності та правомірності інтересів усіх суб'єктів господарювання незалежно від форми власності.

Митні відносини, на думку О.М. Козиріна, наділені певною єдністю, обумовленою спільністю цілей і завдань митного регулювання. Водночас неприпустимо ототожнювати митне регулювання тільки з діяльністю митних органів [7, с. 17–21]. Цей автор трактує митне регулювання значно ширше, ніж митно-тарифне, і наголошує, що воно не може бути реалізоване лише через діяльність митних органів. Тобто митне регулювання наділяється більшою функціональністю, ніж митна справа, та фактично прирівнюється до митної політики. На нашу думку, ототожнення митного регулювання з митною політикою є недоречним, що підтверджується позицією Л.М. Письмаченко, яка вважає, що митна політика є засобом коригування й використання механізму митного регулювання [8, с. 235–241]. А тому пропонується розуміти митне регулювання як складову частину митної політики, а саме як інструмент впливу держави на митні відносини.

Слід зупинитися на точці зору О.Б. Єгорова, який розуміє митне регулювання як сукупність митно-тарифних заходів, що використовуються як національний торговельно-економічний інструментарій регулювання зовнішньої торгівлі, чим нетарифне регулювання виключається зі сфери митного. Разом з тим, автор у системі державного регулювання зовнішньої торгівлі розрізняє три функціональні підсистеми – митно-тарифне, нетарифне регулювання та митне адміністрування [9, с. 214].

Схожа точка зору відображена в економічній енциклопедії за редакцією С.В. Мочерного, де визначено митне регулювання як комплекс митних заходів держави, що використовуються у процесі

регулювання зовнішньої торгівлі. До таких заходів пропонується зараховувати митно-тарифне та нетарифне регулювання [10, с. 376].

У вказаних підходах наявне ототожнення поняття митного регулювання з митно-тарифним, де останнє обмежується діяльністю державних органів у сфері митних відносин, що за своїм змістом є невірним. Разом з тим, варто погодитись з тезою О.Б. Єгорова, що засоби нетарифного регулювання не входять до складу митного регулювання.

Враховуючи вищезазначене, доходимо висновку, що митне регулювання відображає адміністративну складову митно-тарифного регулювання, де об'єктом регулювання є передусім система митного контролю і митного оформлення. Отже, митне регулювання є сукупністю заходів, що вчиняються державними органами у процесі оформлення переміщення товарів через кордон України, як складової здійснення зовнішньоекономічної діяльності.

Окремої уваги потребує дослідження поняття та сутності тарифного регулювання. В українському законодавстві немає чіткого визначення поняття тарифних методів регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Так, у ст. 7 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» встановлюється лише, що регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні здійснюється за допомогою передбачених в законах України актів тарифного і нетарифного регулювання, які видаються державними органами України в межах їх компетенції, а сам термін «акт тарифного регулювання» (так само, як і нетарифного) не розкривається.

Становить інтерес лексикон ГАТТ/СОТ, де поняття «тариф» є синонімом мита, тобто податку, яким обкладаються товари, що імпортуються або експортуються [12].

Варто відзначити, що незважаючи на загальноживаність у правовому полі поняття «тарифні методи» на призначення засобів тарифного регулювання, їх чіткого визначення у науковій літературі не надається. Існує підхід, відповідно до якого тарифні методи визначаються як комплекс заходів державного регулювання за допомогою встановлених митних тарифів. Також зазначається, що тарифне регулювання виконує дві функції: захисну – захист національного товаровиробника від іноземної конкуренції та фіскальну – поповнення державного бюджету за рахунок митних платежів та зборів. Отже, тарифне регулювання виконує функції економічного спрямування. Відповідно до Закону України від 19 вересня 2013 р. «Про митний тариф України» для кожної групи товарів митні тарифи встановлюються конкретним переліком відповідно до української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності. Узагальнюючи

зазначене вище, слід розуміти поняття «тарифні методи» як сукупність встановлених тарифів (мит) та похідних від них засобів державного регулювання, таких як: тарифні квоти, митні пільги тощо.

У Науково-практичному коментарі до Господарського кодексу України подається занадто широкий підхід до розуміння поняття тарифних методів: до тарифних методів відносять регулювання цін і тарифів, встановлення різних видів мит, зборів та інших загальнообов'язкових платежів, надання інвестиційних, податкових та інших пільг, дотацій, компенсацій, цільових інновацій та субсидій, встановлення штрафних санкцій за порушення правил здійснення зовнішньоекономічної діяльності тощо [13, с. 701]. Зазначений підхід є доволі спірним, адже суперечить світовому підходу, за яким тарифні методи є вузьким поняттям, що включає лише поняття податку, яким обкладаються товари при експорті та імпорті.

Можна зробити висновок, що тарифні методи регулюють лише такий вид зовнішньоекономічної діяльності, як зовнішня торгівля, але це є невірним. Яскравим прикладом є сфера іноземного інвестування, зокрема звільнення іноземного інвестора від сплати ввізного мита за товари, що ввозяться з метою інвестування на строк не менше трьох років або як внесок до статутного капіталу підприємства з іноземними інвестиціями відповідно до Закону України «Про режим іноземного інвестування» [14]. Зазначений приклад слід розглядати як митну пільгу, а це дає підстави говорити про тарифні методи регулювання зовнішньоекономічної діяльності не лише в розрізі певного виду, а в цілому. Тому відносини, що виникають у сфері тарифного регулювання, є економічними взаємовідносинами, які є складовою частиною митного оподаткування товарів.

В.В. Чайковська у своєму дисертаційному дослідженні розуміє під тарифним регулюванням зовнішньоекономічної діяльності вартісний вплив на експортно-імпорتنі потоки у процесі перетину ними державного кордону. Передусім, тарифне регулювання визначає порядок і методологію митного обкладення товарів, види тарифів і мит, причини встановлення і стягування митних зборів, режим надання митних пільг [15, с. 57].

Окрім зазначеного, слід звернути увагу на думку, що для України, порівняно із розвиненими країнами, суттєвим недоліком є фіскальне

спрямування мита, тобто його основне призначення визначається потребами держави у грошових коштах. У той самий час у розвинутих країнах пріоритетною є регулююча функція. Вказана теза зустрічається у ряді публікацій [16; 17], де зазначається, що зосередженість державної політики у сфері митного регулювання на важливості мита як джерела поповнення бюджету перешкоджає виконанню інших важливих функцій митного регулювання. У зв'язку з тим, що ефективність такого регулювання в Україні пов'язана лише із фіскальною функцією, тоді як реалізація решти завдань, покладених на систему митного регулювання, не здійснюється в повній мірі. Водночас залучення досвіду зарубіжних країн є неможливим без зміни пріоритетів у сфері митного регулювання.

На нашу думку, не слід сприймати зазначену ситуацію як проблему митного регулювання. Вказані ознаки характеризують фіскальну функцію тарифного регулювання, а отже, свідчать про наявність господарсько-правового аспекту митно-тарифного регулювання та підтверджують необхідність виокремлення тарифного регулювання як рівнозначної складової.

Розглядаючи матеріально-правові елементи тарифного регулювання, які виступають засобами економічного впливу на зовнішньоекономічну діяльність як господарську діяльність, не викликає сумнівів щодо їх належності до інструментарію господарського права.

Проведений аналіз дає підстави зробити такі **висновки**. Перш за все, митно-тарифне регулювання складається з двох рівнозначних та взаємопов'язаних понять: *митного регулювання* як адміністративної складової, тобто комплексу заходів митного оформлення та митного контролю та *тарифного регулювання* як господарської складової, тобто конкретного переліку встановлених митних тарифів (мит) та похідних явищ, що використовуються при переміщенні товарів через кордон України. По-друге, під поняттям «тарифне регулювання» слід розуміти комплекс економічних заходів, виражений у чіткому переліку митних платежів та зборів, що встановлюються для кожної групи товарів відповідно до української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності. По-третє, тарифне регулювання має економічне підґрунтя та є приналежним до сфери господарського права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Румянцев А.П. Зовнішньоекономічна діяльність : [навч. посібник] / А.П. Румянцев, Н.С. Румянцева. – 2-ге вид. перероб. та доп. – К. : Центр навчальної літератури, 2012. – 296 с.
2. Тимошенко И.В. Таможенное регулирование ВЭД. – М., 2003. – 237 с.
3. Гребельник О.П. Митне регулювання зовнішньоекономічної діяльності : [підручник]. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 696 с.

4. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16 квітня 1991 р. № 959-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/959-12>.
5. Митний кодекс України від 13 березня 2012 р. № 4495-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>.
6. Новікова К.І. Світовий досвід митно-тарифного регулювання та можливості його застосування в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/3_SND_2010/Economics/57999.doc.htm.
7. Козырин А.Н. Правовое регулирование таможенно-тарифного механизма (сравнительно-правовое исследование) : дис. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.02. – М., 1994. – С. 17–21.
8. Письмаченко Л.М. Формування митної політики держави в умовах глобалізації : проблеми, напрями вирішення // Вісник Національної академії державного управління при Президентіві України. – 2006. – № 2. – С. 235–241.
9. Єгоров О.Б. Митна економіка (Україна – СОТ – ЄС) : [посібник]. – Одеса, 2005. – С. 214.
10. Економічна енциклопедія : у 3 т. / редкол. : С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – Т. 2. – К., 2002. – С. 376.
11. Гребельник О.П. Митне регулювання зовнішньоекономічної діяльності : [підручник]. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 696 с.
12. Tariffs [Electronic resource]. – Mode of access : https://www.wto.org/english/tratop_e/tariffs_e/tariffs_e.htm.
13. Науково-практичний коментар Господарського кодексу України / за заг. ред. Г.Л. Знаменського, В.С. Щербини. – К. : Юрінком Інтер, 2012. – 776 с.
14. Про режим іноземного інвестування : Закон України від 19 березня 1996 р. № 93/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 19. – Ст. 80.
15. Чайковська В.В. Методи нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності : господарсько-правові аспекти : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.04. – Одеса, 2009. – С. 58–59.
16. Гелюта Д. Митне регулювання : особливості діяльності митних органів в Україні та в зарубіжних країнах [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://naub.oa.edu.ua/2012/mytne-rehulyuvannya-osoblyvosti-diyalnosti-mytnyh-orhaniv-v-ukrajini-ta-v-zarubizhnyh-krajinah/>.
17. Онищенко А.О. Особливості митного регулювання в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://professura.at.ua/forum/19-184-1>.